

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Dokumentų valdymo skyrius
2017 07 27*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA PAUKŠTIS PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 17467/07)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2015 m. lapkričio 24 d.

GALUTINIS

2016 02 24

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Paukštis prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko Andrés Sajó,
teisėjų Boštjan M. Zupančič,
Nona Tsotsoria,
Paulo Pinto de Albuquerque,
Krzysztof Wojtyczek,
Egidijaus Kūrio,
Iulia Antoanella Motoc

ir *skyriaus kanclerės* Françoise Elens-Passos,
po svarstymo uždarame posėdyje 2015 m. lapkričio 3 d.,
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietis Vytautas Alfonsas Paukštis (toliau – pareiškėjas), 2007 m. balandžio 16 d. Teismui pateikęs peticiją (Nr. 17467/07) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjui atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas J. Jasaitis. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė Elvyra Baltutytė.

3. Pareiškėjas skundėsi nuosavybės teisių atkūrimo procesu, taip pat tuo, kad nebuvo nei atkurta jo teisė į tėvo žemę, nei už tai tinkamai atlyginta. Jis rėmėsi Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu.

4. 2012 m. gruodžio 17 d. peticija buvo perduota Vyriausybei.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėjas gimė 1937 m. ir gyvena Vilniuje.

6. XX a. 4-ajame dešimtmetyje pareiškėjo tėvas įsigijo 1,975 ha žemės plotą dabartinėje Vilniaus miesto teritorijoje. 1940 m. šis turtas buvo nacionalizuotas.

7. 1991 m. pareiškėjas paprašė Lietuvos institucijų atkurti jo teises į tėvo žemę. 1992 m. Vilniaus miesto valdžios institucijos atkūrė jo nuosavybės teises, suteikdamos jam teisę įsigyti ne didesnę nei 0,2 ha žemės sklypą individualaus namo statybai; pagal tuo metu galiojusį Nuosavybės teisių

atkūrimo įstatymą 0,2 ha buvo didžiausias galimas žemės plotas, gražinamas natūra Vilniaus miesto teritorijoje.

8. 1999 m. rugsėjo 16 d. valdžios institucijos pareiškėjo nuosavybės neatlygintinai perdavė 0,18 ha sklypą individualaus namo statybai Vilniaus mieste.

9. 2001 m. balandžio 2 d. Konstitucinis Teismas nusprendė, kad žemės gražinimo natūra apribojimais pažeidžiamas nuosavybės teisių apsaugą įtvirtinantis Konstitucijos 23 straipsnis, jei žemė yra laisva, taigi nėra jokio konkretaus visuomenės poreikio.

10. Remdamasis Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 4 d. nutarimu, pareiškėjas, atsižvelgdamas į tai, kad dabar gali pretenduoti į didesnę žemės plotą, paprašė Vilniaus miesto valdžios institucijų nebedalyti ir nebepardavinėti žemės, kurią jis laikė priklausančia savo tėvui. Kartu su šiuo prašymu jis pateikė kadastro žemėlapi, nurodydamas 1,975 ha žemės plotą, kuris anksčiau priklausė jo tėvui.

11. 2001 m. gegužės 25 d. Vilniaus miesto valdžios institucijos, atsižvelgdamos į Konstitucinio Teismo nutarime pateiktas gaires, atsakė, kad Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo nuostatos dėl nuosavybės teisių į žemę miesto teritorijoje atkūrimo turėjo būti pakeistos. Kadangi pareiškėjas prašė sugrąžinti žemę perduodant žemės sklypą jo tėvo turėtoje vietoje Vilniaus mieste, šis prašymas galėjo būti nagrinėjamas tik po minėto teisės akto pakeitimo.

12. Gavusi dar vieną nesusijusį prašymą atkurti nuosavybės teises, 2001 m. gegužės 30 d. sprendimu Vilniaus apskrities viršininko administracija perdavė dalį ginčytinos žemės (0,09 ha dydžio sklypą Nr. 171) pilietei M. P. individualiai statybai. M. P. vėliau pardavė sklypą tretiesiems asmenims.

13. 2002 m. balandžio 2 d. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas buvo iš dalies pakeistas, nustatant, kad didžiausias galimas gražinti žemės plotas Vilniaus mieste yra 1 ha, jei tai nėra valstybės išperkama žemė.

14. Remdamasis iš dalies pakeistu Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymu, 2002 m. birželio 21 d. pareiškėjas Vilniaus miesto valdžios institucijoms pateikė prašymą gražinti jam likusią sklypo dalį jo tėvo turėtoje žemėvaldoje – 0,82 ha (t. y. 1 ha – 0,18 ha).

15. 2003 m. sausio ir spalio mėn. Vilniaus miesto valdžios institucijos savo vidiniame susirašinėjime konstatavo, kad žemės sklypas negali būti gražintas pareiškėjui natūra, nes jis jau užstatytas, be to, jame yra valstybinės reikšmės miškas, todėl žemė buvo priskirtina valstybės išperkamai žemei, o pareiškėjui turėjo būti atlygindama kitais Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme nustatytais būdais.

16. 2003 m. liepos 31 d. Nacionalinė žemės tarnyba pareiškėją informavo, kad jo tėvui priklausiusi žemė priskirta valstybės išperkamai žemei. Tačiau, išnagrinėjusi pareiškėjo tėvui priklausiusios žemės kartografavimo planą, Nacionalinė žemės tarnyba taip pat pažymėjo, kad tik dalis turėtos žemės yra detalčiai suplanuota ir joje numatyti žemės sklypai individualiai statybai.

Tokiu atveju likusi laisva žemė galėjo būti gražinta natūra. Todėl Nacionalinė žemės tarnyba informavo pareiškėją, kad ji paprašė Vilniaus miesto valdžios institucijų pakartotinai išnagrinėti, ar yra neužstatytos žemės.

17. 2003 m. rugpjūčio mėn. Seimo kontrolierius ir Nacionalinė žemės tarnyba (žr. šio sprendimo 16 punktą), o 2005 m. kovo mėn. ir prokuroras konstatavo, kad žemės sklypą Nr. 171 Vilniaus miesto valdžios institucijos M. P. perdavė dėl aplaidumo ir pažeisdamos įstatymus, nes tai buvo padaryta po 2001 m. Konstitucinio Teismo nutarimo; būtent pareiškėjui priklausė pirmumo teisės į šį sklypą. Tačiau atsižvelgdamas į tai, kad tretieji asmenys sklypą Nr. 171 įsigijo sąžiningai, prokuroras nusprendė, kad sklypo negalima iš jų atimti ir sugražinti pareiškėjui.

18. 2004 m. sausio mėn. Vilniaus miesto valdžios institucijos pareiškėją informavo, kad jo tėvo žemė priskiriama valstybės išperkamai žemei. Pareiškėjas taip pat buvo informuotas, kad kaip kompensaciją jis gali gauti 9 984 LTL (apie 3 180 EUR) vertės akcijų už kiekvieną jo tėvui priklausiusios žemės hektarą.

19. 2004 m. kovo ir liepos mėn. Nacionalinė žemės tarnyba patvirtino minėtą 1 ha žemės Vilniuje vertę, apskaičiuotą pagal Vyriausybės nustatytą metodiką (toliau – metodiką). Be to, ji pabrėžė, kad 1998 m. Konstitucinis Teismas minėtą metodiką pripažino neprieštaraujančia Konstitucijai (žr. šio sprendimo 45–47 punktus). Metodikoje buvo nurodyta vidutinė žemės kaina, mokama valstybei privaloma tvarka išperkant žemę visoje miesto teritorijoje, atsižvelgiant į miesto dydį ir svarbą. Galiausiai pareiškėjas buvo informuotas, kad tuo metu 88 proc. asmenų jau buvo atlyginta pagal Vyriausybės patvirtintą metodiką. Todėl tai pažeistų lygybės principą, jei kitiems asmenims, taip pat ir pareiškėjui, būtų atlyginta keičiant metodiką.

20. 2005 m. kovo 24 d. pareiškėjas kreipėsi į valdžios institucijas su prašymu jam atlyginti už 0,73 ha žemės (t. y. 0,82 ha — 0,09 ha), paskiriant jam kitą sklypą Vilniaus mieste. Remdamasis Nekilnojamojo turto registro informacija, pareiškėjas pažymėjo, kad indeksuota 0,09 ha sklypo Nr. 171, kuris buvo parduotas M. P., vertė siekė 22 896 LTL (apytiksliai 7 290 EUR). Jis tvirtino, kad sklypo rinkos vertė buvo dar didesnė. Taigi buvo neteisinga manyti, kad už 1 ha žemės Vilniaus mieste buvo galima atlyginti 9 984 LTL suma. Todėl pareiškėjas paprašė valstybės institucijų sumokėti jam 22 896 LTL už sklypą Nr. 171 ir „*grąžinti likusią [jam] priklausančią [...] 0,73 ha žemę kitoje vietoje Vilniaus mieste greitu laiku arba užmokėti pinigais žmogišką kainą*“.

21. Atsakydamos į pareiškėjo reikalavimą, 2005 m. gegužės 3 d. valdžios institucijos pripažino, kad pareiškėjas buvo „pretendantas atkurti 1,7950 ha žemės nuosavybės teises į tėvo turėtą žemėvaldą“. Valdžios institucijos pabrėžė pareiškėjo prašyme nurodytą pageidavimą, kad jam būtų atlyginta pinigais arba suteiktas kitas žemės sklypas Vilniaus mieste. Remdamosi galiojančiais teisės aktais, valdžios institucijos paprašė pareiškėjo nurodyti, kaip jis pageidavo įgyvendinti nuosavybės teisių atkūrimą, atsižvelgiant į tai, kad jo tėvui priklausiusi žemė Vilniaus mieste priskirta valstybės išperkamai

žemei, todėl konkrečiai tas sklypas negalėjo jam būti sugražintas. Remiantis tuo metu galiojusia vidaus teise, pareiškėjas galėjo pasirinkti, ar gauti kitą žemės sklypą kaimo vietovėje ar piniginę kompensaciją (vertybiniais popieriais arba panaikinant jo pinigines prievoles valstybei).

22. Atsakydama į kitą pareiškėjo prašymą, Vilniaus apskrities viršininko administracija pakartojo, kad gražinti lygiai tą pačią pareiškėjo tėvui priklausiusią žemę Vilniaus mieste nėra galimybės. Pareiškėjo paprašyta pasirinkti kitą atlyginimo būdą, nustatytą Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 16 straipsnio 9 dalyje. Jis taip pat informuotas, kad informaciją apie laisvus žemės sklypus Vilniaus apskrityje galima rasti Vilniaus apskrities viršininko administracijos interneto svetainėje.

23. 2006 m. vasario 1 d. atsakyme į dar vieną pareiškėjo reikalavimą Nacionalinė žemės tarnyba pakartojo, kad jis turėjo pasirinkti, koku būdu jam bus atlyginta už valstybės išperkamą žemę, kaip nustatyta Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 16 straipsnio 9 dalyje. Nacionalinė žemės tarnyba atkreipė dėmesį į Seimo kontrolieriaus išvadą, kad žemė M. P buvo perduota pažeidžiant pareiškėjo teises, taip pat prokuroro išvadą, kad panaikinti minėto perdavimo nebuvo galima.

24. Tada pareiškėjas pradėjo teismo procesą, reikalaudamas, kad valstybė jam rinkos kainomis sumokėtų už M. P. perduotą 0,09 ha žemės sklypą, kurio vidutinė rinkos vertė pareiškėjo teigimu buvo 162 000 LTL (apie 46 900 EUR), kaip 2001 m. buvo nustatyta Nekilnojamojo turto registre (žr. šio sprendimo 32 punktą).

Jis taip pat reikalavo, kad valstybė jam rinkos kainomis atlygintų už negražintą 0,73 ha žemę Vilniuje, kurią jis įvertino 1 314 000 LTL.

25. 2006 m. birželio 15 d. sprendimu Vilniaus apygardos administracinis teismas atmetė šį reikalavimą kaip nepagrįstą. Teismas pripažino, kad 2001 m. gegužės 30 d. 0,09 ha žemės sklypas buvusioje pareiškėjo tėvo žemėvaldoje M. P. buvo sutektas neteisėtai, nes tai padaryta po Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimo. Neatsižvelgiant į tai, teismo turimais dokumentais patvirtinta, kad pareiškėjo tėvo turėta žemė buvo priskirta valstybės išperkamai žemei, nes buvo užimta privačios nuosavybės teise valdomais namų valdos žemės sklypais bei pateko į valstybinės reikšmės miško plotą, kaip nurodyta Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12 straipsnio 6 dalyje ir 13 straipsnyje. Teismas konkrečiai neįvardijo, kuri pareiškėjo tėvo sklypo dalis pateko į kurią nors iš minėtų kategorijų.

26. Todėl pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad pareiškėjui už likusią tėvo žemės dalį turi būti atlyginta remiantis Vyriausybės patvirtinta metodika. Konstitucinis Teismas 1998 m. šią metodiką pripažino neprieštaraujančia Konstitucijai. Vidaus teisėje nenustatyta, kad už valstybės išperkamą žemę turėtų būti atlyginta pagal Nekilnojamojo turto registre nustatytas vertes.

27. 2007 m. vasario 15 d. nutartimi Vyriausiasis administracinis teismas paliko nepakeistą žemesnės instancijos teismo sprendimą. Jis pažymėjo, kad ir 0,09 ha sklypas, ir 0,73 ha sklypas priskirtini valstybės išperkamai žemei.

Todėl pareiškėjui už minėtus sklypus turėjo būti atlyginta pagal Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12 straipsnyje ir 16 straipsnio 9 dalyje nurodytas taisykles. Pastarojoje nuostatoje įvardyti būdai, kaip pareiškėjui gali būti atkurtos nuosavybės teisės; būtent pareiškėjas turėjo išsirinkti vieną iš šių būdų. Teismas pažymėjo, kad bylos medžiagoje buvo daug dokumentų, rodančių, kad pareiškėjas pageidavo atlyginimo pinigais. Vis dėlto teismas nurodė, kad pareiškėjo pozicija nebuvo konkretizuota ir visiškai aiški. Todėl, atsižvelgiant ir į teisių bei pareigų vienovės principą, pareiškėjas turėjo pateikti valstybei prašymą konkrečiai nurodydamas pageidaujamą atlyginimo būdą.

28. Galiausiai Vyriausiasis administracinis teismas pabrėžė, kad metodikoje nenumatytas rinkos verte pagrįstas atlyginimas už valstybės išperkama žemę.

29. 2009 m. spalio mėn. Vilniaus apskrities viršininko administracija informavo pareiškėją raštu, kad asmenų, laukiančių sklypo individualaus gyvenamojo namo statybai, eilėje, jis buvo perkeltas iš 228 į 4 864 vietą, nes jam 1999 m. jau buvo suteiktas sklypas gyvenamojo namo statybai.

30. 2012 m. vasario 1 d. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 16 straipsnio 9 dalis buvo pakeista, pirmą kartą numatant kompensaciją pinigais kaip vieną iš būdų atlyginti už valstybės išperkama žemę.

31. Praėjus penkioms dienoms, 2012 m. vasario 6 d. Nacionalinė žemės tarnyba pareiškėją raštu informavo apie šią naują galimybę ir paprašė jo nurodyti pageidaujamą atlyginimo būdą iki įstatymu nustatyto tokio pageidavimo pareiškimo galutinio termino – 2012 m. birželio 1 d.

32. 2012 m. gegužės 24 d. Nekilnojamojo turto registrų centras pareiškėjui išdavė dokumentą, liudijantį, kad žemės sklypo Nr. 171 vidutinė rinkos vertė, remiantis 2001 m. vertinimu, buvo 162 000 LTL.

33. 2012 m. gegužės 25 d. pareiškėjas Teismą raštu informavo, kad 2012 m. balandžio mėn. jis buvo įrašytas 4 606-uoju numeriu į asmenų, laukiančių nuosavybės teisių atkūrimo Vilniaus mieste, eilę.

34. 2012 m. birželio 7 d. Vilniaus miesto valdžios institucijos pareiškėją informavo, kad pagal Vyriausybės patvirtintą metodiką 1,795 ha valstybės išperkamo žemės sklypo indeksuota vertė buvo 17 921 LTL. Įstatymuose nebuvo numatyta galimybė už šią žemę atlyginti sumokant rinkos kainą. Valdžios institucijos pareiškėjui taip pat priminė, kad, remiantis Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 21 straipsnio 3 dalimi, jei pilietis nenurodo pageidaujamo atlyginimo už valstybės išperkama žemę būdo arba jei jo pasirinktas būdas nenumatytas Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme, jam atlyginama pinigais.

35. Atsakydama į pareiškėjo prašymą, 2012 m. spalio 3 d. Nacionalinė žemės tarnyba patvirtino, kad negrąžintas žemės plotas, į kurį pareiškėjui liko atkurti nuosavybės teisę, sudaro 1,975 ha. Ji dar kartą priminė pareiškėjui, kad jo tėvui priklausiusi žemė priskirta valstybės išperkamai žemei. Neatsižvelgiant į tai, Nacionalinė žemės tarnyba Vilniaus miesto savivaldybės paprašė įvertinti, ar yra galimybė suformuoti žemės sklypą

visame plote, priklausiusiame pareiškėjo tėvui. Tik tokiu atveju, jei būtų atsiradęs neužimtas sklypas, Nacionalinė žemės tarnyba būtų galėjusi atkurti pareiškėjo teises natūra.

36. Atsakydama į pareiškėjo prašymą skirti jam žemės sklypą, jeigu būtų įmanoma tokį suformuoti jo tėvui priklausiusiame plote, 2013 m. liepos 5 d. Vilniaus miesto savivaldybė jį informavo, kad visas sklypas jau užimtas, t. y. jame buvo žemės, registruotos kaip privati nuosavybė, ir ši žemė buvo būtina pastatams ir gyvenamiesiems namams eksploatuoti. Be to, jame buvo miško žemės, kuriai suteiktas valstybinės reikšmės statusas. Dėl šių priežasčių buvo neįmanoma suformuoti sklypo pareiškėjo tėvui priklausiusioje žemėje. Remiantis Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12 ir 13 straipsniais, ši konkreti žemė negalėjo būti grąžinta natūra ir turėjo būti valstybės išpirkta.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

37. Konstitucijos 23 straipsnyje nustatyta:

„Nuosavybė neliečiama.

Nuosavybės teises saugo įstatymai.

Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“

38. 1991 m. birželio 18 d. priimtame įstatyme „*Dėl piliečių nuosavybės teisių išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų*“, kuris buvo daug kartų iš dalies pakeistas, buvo numatytos dvi nuosavybės teisių atkūrimo formos – turto grąžinimas natūra arba atlyginimas už jį, jei fizinis grąžinimas neįmanomas.

39. Minėtame įstatyme taip pat nurodyta, kad tuo atveju, jei turtas yra miesto teritorijoje, žemės sklypas neatlygintinai skiriamas individualaus gyvenamojo namo statybai tame pačiame mieste. Vilniaus mieste toks sklypas negalėjo būti didesnis nei 0,2 ha (5 straipsnis). Valstybinės reikšmės miško žemę privaloma tvarka turėjo išpirkti valstybė (13 straipsnis). Kompensacijos už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą apskaičiavimo tvarką turėjo nustatyti Vyriausybė (17 straipsnis).

40. Nuosavybės teisių atkūrimo klausimu 1994 m. gegužės 27 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad turtas, nuo 1940 m. nacionalizuotas sovietų valdžios, laikytinas „tik faktiškai valstybės valdomu turtu“. Konstitucinis Teismas nurodė:

„Iki turto grąžinimo ar atitinkamos kompensacijos išmokėjimo buvusio savininko subjektinės teisės į konkretų turtą dar nėra atstatytos. Įstatymas, kol nėra pritaikytas konkrečiam subjektui dėl konkretaus turto grąžinimo, pats savaime subjektyvių teisių nesukuria. Esant tokiai situacijai, valstybės įgaliotos institucijos sprendimas grąžinti turtą natūra ar kompensuoti jį turi tokią juridinę reikšmę, kad tik nuo to momento buvęs savininkas įgyja savininko teises į tokį turtą.“

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo kad teisingas atlyginimas už turtą, kuris negali būti gražintas, atitinka nuosavybės apsaugos principą.

41. 1995 m. birželio 20 d. Konstitucinis Teismas pripažino, kad parlamentas ribotos restitucijos principo laikėsi dėl sudėtingų politinių ir socialinių sąlygų, nes „per 50 okupacijos metų užaugo naujos žmonių kartos, susiformavo nauji žmonių turiniai ir kiti socialiniai-ekonominiai santykiai, kurių, sprendžiant nuosavybės teisės atstatymo klausimus, nepaisyti nebuvo galima“.

42. 1997 m. liepos 1 d. Seimas priėmė naują Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą (toliau – Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas), kuriuo buvo panaikintas 1991 m. įstatymas.

43. Pirminėje Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo redakcijoje 5 straipsnyje buvo nustatyta, kad Vilniaus mieste nuosavybės teisės atkuriamos perduodant ne didesnius kaip 0,2 ha sklypus.

2001 m. balandžio 2 d. Konstitucinis Teismas nutarė, kad konkretaus gražintinos laisvos (neužstatytos) žemės sklypo dydžio teisinis apribojimas, nors šiai žemei nėra konkretaus visuomenės poreikio, prieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui.

Todėl 2002 m. balandžio 2 d. Seimas iš dalies pakeitė Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 5 straipsnį, nustatydamas, kad didžiausias miestuose natūra gražintinos neužstatytos žemės plotas yra 1 ha.

44. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme taip pat buvo nurodyta, kad valstybė turėjo išpirkti žemę, kuri „pagal įstatymus įsigyta privačion nuosavybėn“ (12 straipsnio 6 dalis) arba žemę, kurioje yra valstybinės reikšmės miškai arba miestų miškai (13 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktai). Tokių miškų sąrašus tvirtina Vyriausybė.

Dėl atlyginimo už teises į nekilnojamąjį turtą, kuris negali būti gražintas natūra, Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme nustatyta, kad negražinamas turtas ir vietoj jo perduodamas kitas turtas turi būti lygiaverčiai (16 straipsnio 2 dalis). Kitos žemės ar miško lygiavertiškumas nustatomas pagal Vyriausybės patvirtintą metodiką (16 straipsnio 4 dalis). Už valstybės išperkamą žemę, miškus ir vandens telkinius valstybė piliečiams atlygina šiais būdais: 1) perduodama lygiavertį turėtajam žemės, miško plotą; 2) įskaitymu panaikindama piliečio (lygiavertes) pinigines prievoles valstybei; 3) vertybiniais popieriais; 4) perduodama neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam naują žemės sklypą individualiai statybai miestuose ir kaimo vietovėse, kur buvo turėtoji žemė. Nuo 2012 m. vasario 1 d. už tokią žemę kaip pareiškėjo tėvo buvo galima atlyginti ir pinigais (16 straipsnio 9 dalies 1–4 ir 6 punktai).

Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 21 straipsnyje buvo nustatyta, kad iki 2003 m. balandžio 1 d. piliečiai galėjo pareikšti ar pakeisti savo pageidavimus dėl nekilnojamojo turto nuosavybės teisių atkūrimo būdo, kol nepriimtas galutinis sprendimas dėl nuosavybės teisių atkūrimo. Jei pilietis tokio pasirinkimo nepadaro, nuosavybės teisių atkūrimo būdą galėjo parinkti valdžios institucijos. 2012 m. vasario 1 d. ši nuostata buvo pakeista, suteikiant

piliečiams, pateikusiems prašymus dėl žemės, patenkančios į miestų ribas, nuosavybės teisių atkūrimo, galimybę iki 2012 m. birželio 1 d. pakeisti savo pageidavimus dėl atlyginimo būdo ir paprašyti kompensacijos pinigais už valstybės išperkamą žemę. Jei per įstatymu nustatytą laiką pilietis nepareiškė pageidavimo dėl nuosavybės teisių į privaloma tvarka išperkamą nekilnojamąjį turtą atkūrimo ar atlyginimo už jį būdo arba jei pageidaujamas nuosavybės teisių atkūrimo būdas nenumatytas įstatymuose ar jei nuosavybės teisių atkūrimas ir (arba) atlyginimas už nekilnojamąjį turtą pasirinktu būdu neįmanomas, nuosavybės teisės tokiems piliečiams turėjo būti atkurtos pinigais.

45. 1993 m. gruodžio 6 d. Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 909, kuriuo nustatyta Valstybės išperkamos žemės nominalios kainos nustatymo metodika.

46. 1998 m. nutarime dėl minėto Vyriausybės nutarimo atitikties Konstitucijai, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad nuosavybės teisių atkūrimo mastas, restitucijos proceso pradžioje nusistovėjusios žemės rinkos nebuvimas, ribotos materialinės finansinės valstybės galimybės nulėmė tai, kad pati valstybė nustatė išperkamos žemės kainą. Taigi tam tikslui skirtą metodiką nustatė Vyriausybė įstatymo leidėjo pavedimu. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog svarbu, kad nustatant žemės kainos apskaičiavimo kriterijus būtų paisoma teisingumo reikalavimo. Dėl įvairių priežasčių, nesant galimybės kiekvieną išperkamą žemės sklypą įvertinti individualiai, metodikoje yra nustatyta vidutinė valstybės išperkamos žemės kaina visai miesto teritorijai, atsižvelgiant į miesto reikšmę ir dydį.

Metodikos atitiktis Konstitucijai dar kartą patvirtinta Konstitucinio Teismo 2013 m. rugsėjo 11 d. nutarime.

47. Aptardamas tai, jog kiekvienu konkrečiu atveju neįmanoma tiksliai apskaičiuoti kompensacijos už privaloma tvarka valstybės išperkamą žemę sumą, 1998 m. birželio mėn. Konstitucinis Teismas nurodė:

„Kaip žinoma, įstatymu „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ buvo reguliuojamas ribotos restitucijos šalyje vykdymas. Įstatymas numatė atstatyti nuosavybės teises ne visiems buvusiems savininkams ir ne į visą turėtą turtą. Tai – kompromisinis sprendimas, nes buvo siekiama atkurti teisingumą nukentėjusių nuo okupacinės valdžios žmonių atžvilgiu, tačiau buvo būtina ir atsižvelgti į esamus socialinius-ekonominius santykius, į realias restitucijos vykdymo galimybes. Taigi nuosavybės teisių atstatymo sąlygų nustatymas – tai įstatymų leidėjo prerogatyva [...] Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad valstybės išperkamo turto kompensavimo teisinį reguliavimą, be kitų veiksnių, sąlygojo ir ribotos materialinės finansinės valstybės galimybės. Kai valstybė įstatymu priima atitinkamą įsipareigojimą, jis turi būti paremtas materialiais ir finansiniais ištekliais, kitaip įstatymas tampa neveiksmingas. Todėl atsižvelgiant į valstybės galimybes gali būti nustatyti atitinkami kompensacijų už valstybės išperkamą turtą dydžiai. Vyriausybės nutarimu patvirtintoje Metodikoje numatyti kompensacijų dydžiai nesudaro pagrindo vertinti juos kaip teisingus ar neteisingus. Beje, visų visuomenės narių lygiateisiškumo kontekste reikšminga yra ir tai, kad Įstatymu prisiimta prievolė mokėti tam tikrai asmenų kategorijai atitinkamas kompensacijas už valstybės išperkamą turtą iš esmės tenka kitiems visuomenės nariams.“

48. Dėl nuosavybės teisių atkūrimo proceso įgyvendinimo Lietuvoje principų 2007 m. liepos 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė:

„[S]prendžiant, ar kompensacija už natūra negražinamą išlikusį nekilnojamąjį turtą yra teisinga, atsižvelgtina į tai, kad ne Lietuvos valstybė neteisėtai nacionalizavo ar kitais neteisėtais būdais nusavino savininkų turtą. „Lietuvos valstybė, siekdama bent iš dalies atkurti teisingumą, atkurti pažeistas nuosavybės teises, pasirinko ne *restitutio in integrum*, bet ribotą restituciją. Teisingumo atkūrimas, kai savininkams yra kompensuojama už natūra negražinamą išlikusį nekilnojamąjį turtą, yra dvejopas: jis atkuriamas ir savininko, ir visos visuomenės atžvilgiu; okupacinės valdžios neteisėti veiksmai padarė milžinišką žalą ne tik savininkams, kurių nuosavybės teisės buvo paneigtos, bet ir visai visuomenei, visai valstybei; atkuriant teisingumą savininkų atžvilgiu, negali būti nepaisoma teisingumo visos visuomenės, kurios nariai yra ir šie savininkai, atžvilgiu; nuosavybės teisių atkūrimo procese turi būti siekiama pusiausvyros tarp asmenų, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės, ir visos visuomenės interesų (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas).“

49. 2007 m. rugsėjo 6 d. Konstitucinis Teismas patvirtino, kad miestų miškai turėjo valstybinės reikšmės statusą, taigi buvo išskirtinė valstybės nuosavybė. Taip yra dėl viešojo intereso tokių miškų atžvilgiu, atsižvelgiant į jų ekologinę, socialinę ir ekonominę svarbą.

50. Remiantis Vyriausybės pateiktomis statistiniais duomenimis dėl žemės reformos, iki 2013 m. sausio 1 d. restitucijos procesas Lietuvoje buvo įgyvendintas 31,55 proc. miesto vietovių ir 98,98 proc. kaimo vietovių. Vyriausybė taip pat teigė, kad nuosavybės teisių į lygiaverčius žemės sklypus atkūrimo Vilniaus mieste iš viso laukė 4 806 piliečiai. Iš jų 4 092 vis dar laukė pirmojo sprendimo dėl nuosavybės teisių į naują žemės sklypą gyvenamojo namo statybai atkūrimo.

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS PIRMOJO PROTOKOLO 1 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

51. Remdamasis Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu, pareiškėjas skundėsi, kad valdžios institucijos pažeidė jo teises, nes neatkūrė jo nuosavybės teisių į jo tėvui priklausiusią žemę natūra ir neskyrė teisingos kompensacijos. Be to, jis buvo nepatenkintas bendra jo nuosavybės teisių atkūrimo proceso trukme.

Pirmojo protokolo 1 straipsnyje nurodyta:

„Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokia būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės

naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“

A. Priimtinumai

1. Šalių teiginiai

52. Vyriausybė visų pirma pažymėjo kad 1999 m. valdžios institucijos dalinai atkūrė pareiškėjo nuosavybės teises į jo tėvui priklausiusią žemę, ir taip jis įgijo 0,18 ha žemės sklypą. Vis dėlto likusios žemės dalies atžvilgiu pareiškėjas galėjo tik pretenduoti į jos gražinimą. Taigi jis neturėjo „nuosavybės“ Pirmojo protokolo 1 straipsnio požiūriu. Jis negalėjo turėti ir teisėtų lūkesčių, kad konkretus žemės sklypas jam bus gražintas. Todėl skundas buvo nepriimtinas *ratione materiae*.

53. Remdamasi tuo, kad tam tikrų valdžios institucijų veiksmų neteisėtumą buvo konstatavęs Seimo kontrolierius, prokuroras ir administracinis teismas, Vyriausybė pripažino, kad pareiškėjo nuosavybės teisių atkūrimo procese iš tikrųjų būta trūkumų. Šiuo atžvilgiu Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjas galėjo reikalauti žalos atlyginimo teismine tvarka, jei jis buvo nepatenkintas atitinkamų institucijų veikimu ar neveikimu restitucijos proceso metu arba šių veiksmų rezultatu. Tačiau jis to nepadarė.

54. Galiausiai iki šiol pareiškėjui neskirta jokia kompensacija už valstybės išperkamą žemę. Jis vis dar buvo įtrauktas į pretendentų žemei Vilniaus mieste gauti sąrašą ir dar nebuvo pasirinkęs vieno iš atlyginimo būdų, nustatytų Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme. Todėl Teismas dar negali įvertinti, ar Lietuvoje galiojanti kompensavimo metodika ar bet kokia suma, kuri hipotetiškai būtų skirta pareiškėjui jam pasirinkus atlyginimo už valstybės išperkamą žemę būdą, neprieštaravo Pirmojo protokolo 1 straipsniui.

55. Pareiškėjas manė, kad jo skundai buvo priimtini.

2. Teismo vertinimas

56. Visų pirma Teismas negali pritarti Vyriausybės nuomonei, kad pareiškėjas turėjo pradėti naują teismo procesą dėl žalos atlyginimo, jei jis manė, kad restitucijos procesas buvo ydingas dėl valdžios institucijų veiksmų. Teismas laikosi nuomonės, kad naujas teismo procesas būtų tik pavėlinęs restitucijos proceso užbaigimą, bet nedavęs apčiuopiamų rezultatų. Be to, aplinkybės, kuriomis M. P. buvo suteiktas žemės sklypas, jau buvo išnagrinėtos administraciniame teisiniame procese (žr. šio sprendimo 24–25 punktus).

57. Teismas taip pat mano, kad Vyriausybės prieštaravimai dėl pareiškėjo skundų nepriimtimumo *ratione materiae* ir to, kad jie per anksti pateikti, yra iš principo susiję su pareiškėjo skundų dėl negautos teisingos kompensacijos už tėvui priklausiusią žemę ir nepagrįstai ilgos restitucijos proceso trukmės, esme. Todėl jie turėtų būti įtraukti į bylos nagrinėjimą iš esmės.

58. Teismas galiausiai pažymi, kad šie skundai nėra aiškiai nepagrįsti Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punkto požiūriu, taip pat jie nėra nepriimtini kitais pagrindais. Taigi jie turi būti pripažinti priimtinais.

B. Esmė

1. Šalių teiginiai

59. Pareiškėjas visų pirma tvirtino, kad Lietuvos valdžios institucijos veikė nerūpestingai ir dėl to jam negalėjo būti atkurtos teisės į jo tėvui priklausiusios žemės sklypo dalį natūra. Konkrečiai, nors 2001 m. gegužės 4 d. jis paprašė Vilniaus miesto valdžios institucijų nedalyti minėtos žemės, 0,09 ha sklypas netrukus buvo skirtas M. P., kuri jį vėliau pardavė tretiesiems asmenims. Nors Seimo kontrolierius ir prokuroras pripažino, kad toks žemės dalijimas buvo neteisėtas, pareiškėjas turėjo nuostolių dėl valdžios institucijų klaidos, nes negalėjo gauti rinkos verte pagrįstos kompensacijos už negrąžintą sklypą. Šiuo klausimu pareiškėjas pripažino, kad rinkos verte pagrįstas atlyginimas už negrąžinamą žemę Vilniaus mieste niekada nebuvo nustatytas Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme. Nepaisant to, pagal Vyriausybės metodiką apskaičiuota žemės vertė akivaizdžiai skyrėsi nuo rinkos vertės, nustatytos pagal Nekilnojamojo turto registro duomenis. Todėl, jei pareiškėjas būtų sutikęs su kompensacija už žemę pagal galiojančius teisės aktus ir atsisakęs laukti lygiaverčio žemės sklypo kitoje Vilniaus vietoje, toks sprendimas tikrai būtų buvęs neteisingas, nes valstybė būtų galėjusi pasipelnyti pareiškėjo sąskaita vėliau parduodama ar išnuomodama žemę rinkos kainomis kitiems asmenims.

60. Pareiškėjas taip pat tvirtino, kad restitucijos procesas šiuo atveju nepagrįstai užsitęsė. Nors prašymą dėl nuosavybės teisių atkūrimo jis pateikė dar 1991 m., nuosavybės teisės į dalį šios žemės jam buvo atkurtos tik 1999 m. Be to, nebuvo priimta jokie sprendimo dėl likusios žemės dalies. Todėl restitucijos procesas šiuo atveju tęsėsi daugiau nei 20 metų, ir dėl pareiškėjo garbaus amžiaus jis neturėjo daug vilties, kad sulauks šio proceso pabaigos.

61. Iš pat pradžių Vyriausybė pažymėjo, kad XX a. paskutiniajame dešimtmetyje Lietuva stengėsi atkurti teisingumą ir pažeistas nuosavybės teises piliečiams, kurių nuosavybė buvo nacionalizuota sovietų valdymo laikotarpiu. Tačiau ji pasirinko ribotą restituciją, o ne *restitutio in integrum*. Todėl restitucijos procesu siekta asmenų, kurių teisės buvo atkuriamos, ir visos visuomenės interesų pusiausvyros. Tai ne kartą yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas (žr. šio sprendimo 48 punktą).

62. Vyriausybė teigė, kad per visą restitucijos procesą pareiškėjas visada reikalavo, kad jo nuosavybės teisės būtų atkurtos vienu iš dviejų būdų. Pirmiausia jis pageidavo atgauti būtent konkretų jo tėvui priklausiusį sklypą; tai nebuvo įmanoma, nes žemė buvo užstatyta ir joje buvo valstybinės reikšmės miško. Todėl buvo viešasis interesas, kad šis sklypas būtų privaloma

tvarka išpirktas valstybės, ir valstybės institucijos turėjo plačią vertinimo laisvę restitucijos srityje (Vyriausybė rėmėsi byla *Kopecký v. Slovakia* [GC], no. 44912/98, § 35, ECHR 2004-IX). Antra, pareiškėjas reikalavo rinkos verte pagrįstos kompensacijos už tėvui priklausiusią žemę; tai irgi nebuvo įmanoma pagal vidaus teisę. Nors valdžios institucijos pareiškėjui tai paaiškino ne kartą, jis nepasirinko nė vieno iš kitų Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme nustatytų atlyginimo būdų. Taigi restitucijos procesą iš dalies ap sunkino ir dar labiau užtesė pats pareiškėjas savo elgesiu.

63. Vyriausybė pripažino, kad 2001 m. 0,09 ha pareiškėjo tėvui priklausiusios žemės buvo perduota kitam asmeniui ir kad ji dėl šio fakto apgailėstavo. Vis dėlto minėto sklypo plotas buvo gana nereikšmingas, palyginti su visu 1,795 ha sklypu, į kurį pareiškėjas vis dar galėjo atkurti nuosavybės teises. Net ir po minėto perdavimo, atsižvelgdamos į pareiškėjo pageidavimus, valdžios institucijos įtraukė pareiškėją į eilę kitam sklypui gyvenamojo namo statybai įsigyti Vilniuje, kur žemės paklausa buvo didžiausia. Šiuo atžvilgiu Vyriausybė pabrėžė, jog atsižvelgiant į tai, kad 1999 m. pareiškėjo nuosavybės teisės buvo iš dalies atkurtos skiriant jam žemės sklypą gyvenamojo namo statybai, jis nebeturėjo pirmumo teisės kitų asmenų, kurių teisės dar visai nebuvo atkurtos ir jie dėl to buvo akivaizdžiai blogesnėje padėtyje, atžvilgiu (žr. šio sprendimo 29 ir 50 punktus).

2. Teismo vertinimas

a) Bendrieji principai

64. Teismas primena, kad esminis Pirmojo protokolo 1 straipsnio tikslas – apsaugoti asmenis nuo nepagrįsto valstybės trukdymo naudotis savo nuosavybe.

Tačiau, remiantis Konvencijos 1 straipsniu, kiekviena Susitariančioji Šalis „kiekvienam [jos] jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja [Konvencijoje] apibrėžtas teises bei laisves.“ Šio bendro įsipareigojimo vykdymas gali apimti pozityvias pareigas, siekiant užtikrinti veiksmingą Konvencijoje įtvirtintų teisių įgyvendinimą. Įgyvendinant Pirmojo protokolo 1 straipsnį, šios pozityvios pareigos gali pareikalauti iš valstybės imtis priemonių, būtinų nuosavybės teisėms apsaugoti (žr. *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, no. 48553/99, § 96, ECHR 2002-VII, ir ten pateiktas nuorodas; *mutatis mutandis*, *Keegan v. Ireland*, 1994-05-26, § 49, Series A no. 290; *Kroon and Others v. the Netherlands*, 1994-10-27, § 31, Series A no. 297-C; ir *Broniowski v. Poland* [GC], no. 31443/96, § 143, ECHR 2004-V).

65. Nesvarbu, ar byla būtų nagrinėjama valstybės pozityvių pareigų ar valstybės institucijų kišimosi, kuris turi būti pateisinamas, požiūriu, taikytini kriterijai iš esmės nesiskiria. Abiem atvejais būtina atsižvelgti, ar išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp besivaržančių asmens ir visos bendruomenės interesų. Taip pat pažymėtina, kad minėtoje nuostatoje nurodyti tikslai gali būti svarbūs vertinant, ar pasiekta susijusių viešojo intereso poreikių ir pareiškėjo pagrindinės teisės į nuosavybę pusiausvyra. Abiem atvejais

valstybei suteikta tam tikra vertinimo laisvė apsprendžiant, kokių veiksmų reikia imtis siekiant užtikrinti atitiktį Konvencijai (žr. *Broniowski*, cituota pirmiau, § 144, ir ten nurodytą Teismo praktiką).

66. Restitucijos kontekste Teismas taip pat yra nurodęs, kad bylos faktinės aplinkybės gali būti nagrinėjamos galimų kliūčių veiksmingam naudojimuisi Pirmojo protokolo 1 straipsniu saugomomis teisėmis požiūriu arba šios teisės įgyvendinimo neužtikrinimo požiūriu (žr. *Broniowski*, cituota pirmiau, § 146). Atsižvelgdamas į konkrečias šios bylos aplinkybes, Teismas nemano, jog būtina tiksliai nurodyti, ar ši byla nagrinėjama remiantis valstybės pozityviomis pareigomis ar valstybės negatyvia pareiga, įpareigojančia susilaikyti nuo nepagrįsto trukdymo naudotis nuosavybe.

Todėl Teismas išnagrinės, ar Lietuvos valdžios institucijų elgesys – nesvarbu, ar jis laikytinas ribojimu ar neveikimu, ar ir viena, ir kita – buvo pateisinamas atsižvelgiant į taikytinus principus.

b) Ar buvo įsikišimas į naudojamą pareiškėjo nuosavybę

67. Remiantis nusistovėjusia Teismo praktika, pati Konvencija savaime neužtikrina teisės į nuosavybės restituciją. Pirmojo protokolo 1 straipsnio požiūriu „nuosavybė“ gali būti arba „esama nuosavybė“, arba teisinės aplinkybės, kai pareiškėjas gali teigti, kad jis turi bent teisėtą lūkestį, kad jo naudai bus imtasi konkrečių veiksmų. Viltis, kad seniai panaikinta teisė į nuosavybę bus atkurta, negali būti laikoma nei „nuosavybe“ pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį, nei sąlyginiu reikalavimu, kuris nustoja galioti, neįvykdžius sąlygos (žr. *mutatis mutandis*, *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, § 40, 2003-03-06).

68. Šiuo atveju Teismas pažymi, kad 1991 m. pareiškėjas pradėjo restitucijos procesą ir 1999 m. jam buvo skirtas žemės sklypas gyvenamojo namo statybai, o tai patvirtina, kad jis atitiko restitucijos kriterijus jo tėvui priklausiusios žemės (iš viso 1,975 ha) atžvilgiu, kad ir koks būtų restitucijos būdas (žr. šio sprendimo 6–8 punktus). Ši teisė buvo pakartotinai pripažinta 2004 m. sausio mėn., 2005 m. gegužės mėn. ir 2012 m. birželio ir spalio mėn. (žr. šio sprendimo 18, 21, 34 ir 35 punktus). Todėl Teismas konstatuoja, kad pačios pareiškėjo teisės į restituciją valdžios institucijos neginčijo.

2001 m. gegužės 4 d., t. y. iškart po Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo buvo panaikintas ankstesnis Vilniaus mieste natūra gražinamos žemės ploto apribojimas iki 0,2 ha, pareiškėjas paprašė Vilniaus miesto valdžios institucijų nedalyti jo tėvui priklausiusios žemės, kol Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas nebus pakeistas taip, kad atitiktų Konstitucinio Teismo nutarimą (žr. šio sprendimo 10 punktą). Vilniaus miesto valdžios institucijos pripažino šį pareiškėjo teisinės padėties vertinimą, informuodamos jį, jog atsižvelgiant į tai, kad jo prašymas buvo susijęs su galimybe gražinti konkretų jo tėvui priklausiusį žemės sklypą Vilniaus mieste, jo prašymas gali būti išnagrinėtas tik po minėto teisės akto pakeitimo (žr. šio sprendimo 11 punktą). Atsižvelgdamas į tai, Teismas pripažįsta, kad remiantis aiškia

Konstitucinio Teismo pozicija ir Vilniaus miesto valdžios institucijų atsakymu, taip pat turint omenyje, kad pareiškėjas jau buvo gavęs 0,18 ha sklypą natūra, didžiausio gražintino ploto padidinimas reiškia, kad jis bent turėjo „teisėtą lūkestį“, kad iš dalies pakeitus Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymą jis susigrąžins dar daugiau savo tėvo žemės natūra, jei jos bus. Todėl Vyriausybės prieštaravimas dėl skundo nepriimtino *ratione materiae* (žr. šio sprendimo 52 punktą) turi būti atmestas.

69. Šioje byloje, remdamasis Pirmojo protokolo 1 straipsniu, pareiškėjas teigia, kad Lietuvos valstybė, suteikusi jam teisę į jo tėvui priklausiusios žemės nuosavybės teisių atkūrimą, vėliau nesudarė jam galimybių šia teise pasinaudoti – visų pirma tuo, kad valdžios institucijos veikė nerūpestingai ir, antra, tuo, kad bendras restitucijos proceso įgyvendinimas užsitęsė. Teismas šiuos klausimus išnagrinės iš eilės.

c) Dėl sklypo Nr. 171

70. Teismas taip pat nurodė, kad pirmasis ir pagrindinis Pirmojo protokolo 1 straipsnio reikalavimas yra tai, kad bet koks valdžios institucijų trukdymas naudotis nuosavybe turi būti teisėtas: antrajame pirmosios pastraipos sakinyje nuosavybę leidžiama atimti „tik įstatymo nustatytais sąlygomis“, o antrojoje pastraipoje pripažįstama, kad valstybės gali kontroliuoti nuosavybės naudojimą taikydamos „įstatymus“. Be to, teisės viršenybės principas, kaip vienas iš pagrindinių demokratinės visuomenės principų, yra būdingas visiems Konvencijos straipsniams (žr. *Former King of Greece and Others v. Greece* [GC], no. 25701/94, § 79, ECHR 2000-XII).

71. Žvelgdamas į šios bylos faktines aplinkybes, Teismas pažymi, kad 2001 m. gegužės 30 d. Vilniaus miesto valdžios institucijos M. P. skyrė žemės sklypą gyvenamojo namo statybai. Sklypas buvo žemėje, kuri anksčiau priklausė pareiškėjo tėvui. Teismas išskirtinį dėmesį atkreipia į tai, kad šis sprendimas priimtas praėjus tik penkioms dienoms po to, kai ta pati institucija pareiškėjui pateikė atsakymą dėl jo reikalavimo nedalyti tėvui priklausiusios žemės (žr. šio sprendimo 10–11 punktus). Kaip pripažino Seimo kontrolierius, Nacionalinė žemės tarnyba, prokuroras bei administracinis teismas, žemės sklypas M. P. skirtas pažeidžiant galiojusius teisės aktus (žr. šio sprendimo 17 ir 25 punktus), taigi tuo pakenkta pareiškėjui, kuris turėjo pirmumo teisę į tą sklypą. Teismui šis pareiškėjo teisių pažeidimo pripažinimas dar kartą patvirtina, kad pareiškėjas turėjo bent teisėtą lūkestį, kad dėl sklypo Nr. 171 restitucija bus įvykdyta ir jam bus atkurtos nuosavybės teisės.

72. Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad per restitucijos procesą, įskaitant procesą administraciniame teisme, pareiškėjas nuolat skundėsi minėtu Vilniaus valdžios institucijų sprendimu. Atsakymuose į jo nusiskundimus nurodyta, kad konkretaus jo tėvui priklausiusio žemės sklypo restitucijos apribojimai buvo pagrįsti vidaus teisės aktais ir valdžios institucijų išvada, kad likusi žemė arba buvo užstatyta, arba joje buvo valstybinės reikšmės

miško ir dėl šių priežasčių tai buvo valstybės privaloma tvarka išperkama žemė. Dėl pirmojo iš šių argumentų Teismas pažymi, kad vadovaujantis Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 6 punktu, valstybė išties turėjo nurodyti išpirkti žemę, kuri pagal įstatymus buvo įsigyta privačion nuosavybėn (žr. šio sprendimo 44 punktą). Nepaisant to, atsižvelgdamas į Seimo kontrolieriaus, Nacionalinės žemės tarnybos, prokuroro ir administracinio teismo išvadas, Teismas neturi kitos galimybės, kaip konstatuoti, kad minėtas teisėtumo reikalavimas nebuvo įvykdytas, taigi valstybė neturėjo teisinio pagrindo privaloma tvarka išpirkti žemės iš pareiškėjo. Iš tikrųjų, Vyriausybė neginčija, kad „užstatyta“ žemė susijusi su M. P. žeme.

73. Galiausiai pažymėtina, kad Teismas yra nusprendęs, kad apribojant galimybę netrukdomai naudotis nuosavybe ir nesiimant veiksmų turi būti užtikrinta visuomenės bendrojo intereso poreikių ir asmenų pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų pusiausvyra (be kitų šaltinių, žr. *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, 1982-09-23, § 69, Series A no. 52). Kiekvienu atveju, kai skundžiamasi Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimu, Teismas privalo išsiaiškinti, ar dėl valstybės veiksmų arba neveikimo atitinkamam asmeniui teko neproporcinga ir per didelė našta (žr. *Aleksa v. Lithuania*, no. 27576/05, § 85, 2009-07-21, ir ten pateiktas nuorodas).

74. Pareiškėjo atveju Teismas pažymi, kad sklypas Nr. 171 M. P. skirtas įgyvendinant restitucijos procesą, o tai Teismas gali pripažinti teisėtu tikslu. Šioje byloje nėra jokių požymių, kad savivaldybės institucijos ar M. P. būtų veikę nesąžiningai, atitinkamai, perduodant ar įsigyjant sklypą (žr. *Padalevičius v. Lithuania*, no. 12278/03, § 68, 2009-07-07). Be to, Teismas atkreipia dėmesį, kad restitucijos proceso reguliavimo srityje Susitariančiosios Valstybės turi plačią diskreciją, taip pat ir nustatant atlyginimo už seniai panaikintas nuosavybės teises taisykles (žr. *Jantner v. Slovakia*, no. 39050/97, § 34, 2003-03-04, ir *Bergauer and Others v. the Czech Republic* (dec.), no. 17120/04, 2005-12-13). Neatsižvelgiant į tai, nagrinėdamas per klaidą suteiktų nuosavybės teisių panaikinimo klausimą Teismas ne kartą pabrėžė, kad pagal gero valdymo principą institucijos gali būti įpareigosos ne tik nedelsiant ištaisyti savo klaidą (žr. *Moskal v. Poland*, no. 10373/05, § 69, 2009 09 15), bet ir sumokėti pakankamą kompensaciją ar kitu būdu tinkamai atlyginti ankstesniam *bona fide* turto savininkui (žr. *Pincová and Pinc v. the Czech Republic*, no. 36548/97, § 53, ECHR 2002-VIII, ir *Toșcuță and Others v. Romania*, no. 36900/03, § 38, 2008-11-25). Kitaip tariant, kompensacijos sąlygos labai svarbios vertinant, ar ginčijama priemonė atitinka reikalaujamą teisingą pusiausvyrą ir, svarbiausia, ar ji neužkrauna pareiškėjui neproporcingos naštos. (žr. *Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, no. 17978/05, § 73, 2014-05-27).

75. Pareiškėjo atveju Teismas negali pro akis praleisti to fakto, kad 2003 m. sklypo Nr. 171, kurio plotas – 0,09 ha, rinkos vertė buvo 162 000 LTL (žr. šio sprendimo 32 punktą). O žemės reformą įgyvendinančios institucijos siūlė pareiškėjui 17 971 LTL kompensaciją už

1,795 ha sklypą (žr. šio sprendimo 34 punktą), t. y. nepalyginamai mažesnę sumą. Atrodo, kad pareiškėjo argumentas, kad valdžios institucijos jam pasiūlydamos nepalankias atlyginimo sąlygas ir sukūrė situaciją, prilygstančią nuosavybės atėmimui (žr. *mutatis mutandis*, *Broniowski*, cituota pirmiau, § 151), yra pagrįstas.

76. Atsižvelgdamas į nurodytas aplinkybes, Teismas konstatuoja, kad valdžios institucijos, skirdamos M. P. sklypą Nr. 171 ir vėliau atsisakydamos už tą sklypą sumokėti rinkos verte pagrįstą kompensaciją, pažeidė pareiškėjo teises, įtvirtintas Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnyje.

d) Dėl pareiškėjui nesuteiktos galimybės susigrąžinti likusią tėvui priklausiusią žemę natūra

77. Dėl pareiškėjo skundo, kad po Lietuvos valstybės atkūrimo jam nesudaryta galimybė susigrąžinti likusią tėvui priklausiusią žemę natūra arba gauti rinkos kaina pagrįstą kompensaciją, Teismas primena, kad Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis pats savaime neužtikrina teisės atkurti nuosavybę. Jis taip pat negali būti aiškinamas kaip sukuriantis bendrą pareigą Susitariančiosioms Valstybėms atkurti nuosavybę, kuri buvo nusavinta iki Konvencijos ratifikavimo, arba kaip kokiu nors būdu ribojantis jų laisvę nustatyti nuosavybės teisių atkūrimo mastą ir sąlygas buvusiems savininkams (žr. *Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, no. 26892/05, § 53, 2009-07-21, ir ten nurodytą Teismo praktiką).

78. Kad būtų suderinamas su Pirmojo protokolo 1 straipsniu, apribojimas turi atitikti tris pagrindines sąlygas: turi būti taikomas „įstatymo nustatytais sąlygomis“, o tai reškia, kad negalimi jokie nacionalinių valdžios institucijų savavališki veiksmai; jis turi būti būtinas „visuomenės interesams“; ir turi užtikrinti savininko teisių ir bendruomenės interesų pusiausvyrą (žr. *mutatis mutandis*, *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], no. 71243/01, § 94, 2012 10 25).

79. Lietuvos valdžios institucijų sprendimas privaloma tvarka išpirkti likusias pareiškėjo tėvui priklausiusios žemės dalis buvo pagrįstas Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 6 punktu ir 13 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktais, taip pat atitiko Konstitucinio Teismo praktiką (žr. šio sprendimo 44 ir 49 punktus), taigi atitiko teisėtumo reikalavimus, kaip nurodyta Pirmojo protokolo 1 straipsnyje.

80. Be to, kaip pabrėžia Konstitucinis Teismas (žr. šio sprendimo 41 ir 46–48 punktus), minėti sprendimai buvo pagrįsti „visuomenės interesais“, o tai išties plati sąvoka, kurią iš esmės gali geriau įvertinti nacionalinės valdžios institucijos nei tarptautinis teismas. Iš tikrųjų, Teismas ne kartą nusprendė, kad sprendimas priimti įstatymus, kuriais numatoma valstybės lėšomis atlyginti už nusavintą nuosavybę, paprastai reikalauja politinių, ekonominių ir socialinių aspektų įvertinimo. Teismas, pripažindamas, kad vertinimo laisvė, suteikta įstatymų leidėjams įgyvendinant socialinę ir ekonominę politiką, turi būti plati, paskelbė, jog gerbs įstatymų leidėjo vertinimą, kas yra „visuomenės interesai“, nebent toks vertinimas bus aiškiai nepagrįstas. Šie

kriterijai taikytini tokiems esminiams valstybės sistemos pokyčiams kaip perėjimas iš totalitarinio režimo į demokratinio valdymo sistemą, taip pat valstybės politinės, teisinės ir ekonominės struktūros reforma, t. y. reiškiniams, kurie neišvengiamai pareikalaus priimti didelės apimties teisės aktus ekonomikos ir socialinėje srityse (žr. *Broniowski*, cituota pirmiau, 149 punktą). Teismo nuomone, jei tik valdžios institucijos nepadarė klaidų, du jų nurodyti atsisakymo atkurti konkretaus sklypo nuosavybės teises pagrindai, t. y. žemės savininkų teisės bei poreikis apsaugoti valstybinės reikšmės miškus, jau buvo Teismo patvirtinti, atitinkamai, byloje *Pincová ir Pinc* (cituota pirmiau, § 58) ir byloje *Turgut ir kiti prieš Turkiją* (no. 1411/03, § 90, 2008-07-08, ir pateiktos nuorodos).

81. Galiausiai Teismas išnagrinės klausimą, ar nustatant, kaip pareiškėjui turi būti atlyginta už jo tėvui priklausiusią žemę, užtikrinta teisinga pusiausvyra. Nors pareiškėjas reikalavo, kad už likusią jo tėvui priklausiusią žemę jam būtų sumokėta kompensacija pagal rinkos vertę, Teismas šiai nuomonei nepritaria. Kaip pripažino pats pareiškėjas, rinkos verte pagrįsta kompensacija Lietuvos įstatymuose niekada nebuvo nustatyta (žr. šio sprendimo 59 punktą), nes, kaip paaiškino Konstitucinis Teismas, Lietuva pasirinko ribotos restitucijos modelį praities skriaudoms ištaisyti (žr. šio sprendimo 41 ir 46–48) punktus. Šiuo klausimu Teismas mano, jog svarbu tai, kad iki 2004 m. Vyriausybės patvirtinta metodika buvo pasinaudota 88 proc. atvejų, kai buvo išmokama kompensacija (žr. šio sprendimo 19 punktą). Taip pat pažymėtina, kad dar 1999 m. pareiškėjui buvo skirtas sklypas gyvenamojo namo statybai, o 2013 m. daugiau nei 4 000 asmenų vis dar laukė pirmojo teisinio sprendimo, kuriuo jiems būtų paskirtas žemės sklypas Vilniaus mieste (žr. šio sprendimo 8 ir 50 punktus). Galiausiai, nors pareiškėjui buvo pasiūlyta kompensacija už likusią jo tėvui priklausiusios žemės dalį, jis pats nepasirinko restitucijos būdo (žr. šio sprendimo 85 ir 86 punktus).

82. Atsižvelgdamas į išdėstytas aplinkybes, Teismas daro išvadą, kad Konvencija nebuvo pažeista tuo, kad pareiškėjui nebuvo grąžinta likusi jo tėvui priklausiusios žemės dalis natūra ir nesumokėta rinkos verte pagrįsta kompensacija.

e) Dėl bendros restitucijos proceso trukmės

83. Galiausiai pareiškėjas skundėsi, jog, nors prašymą dėl restitucijos jis pateikė 1991 m., restitucijos procesas vis dar tęsėsi, be jokių apčiuopiamų rezultatų, išskyrus 1999 m. jam grąžintą 0,18 ha sklypą.

84. Teismas atsižvelgia į tai, kad ši byla yra susijusi su nuosavybės teisių atkūrimu ir neignoruoja teisinių bei faktinių aspektų, su kuriais valstybės susiduria sprendžiamos tokie klausimai, sudėtingumo (žr. *Velikovi and Others v. Bulgaria*, nos. 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01 ir 194/02, § 166, 2007-03-15). Taigi tam tikros pareiškėjų teisės į netrukdomą naudojimąsi savo nuosavybe

įgyvendinimo kliūtys pačios savaime nėra kritikuotinos (žr. *Igarienė and Petrauskienė*, cituota pirmiau, § 58). Vis dėlto Teismas yra pabrėžęs, kad netikrumas, nesvarbu ar jis būtų susijęs su teisės aktais, administravimu ar valdžios institucijų praktika, yra aplinkybė, į kurią reikia atsižvelgti vertinant valstybės elgesį. Iš tikrųjų, kai kalbama apie bendrąjį interesą, valstybės institucijos turi veikti laiku, tinkamai, bei nuosekliai (žr. *Vasilescu v. Romania*, 1998-05-22, § 51, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III; *Beyeler v. Italy* [GC], no. 33202/96, §§ 110 *in fine*, 114 ir 120 *in fine*, ECHR 2000-I; ir *Sovtransavto Holding*, cituota pirmiau, §§ 97–98).

85. Pareiškėjo atveju Teismas mano, jog nustatyta, kad dar 2004 m. valdžios institucijos pareiškėjui pranešė, kad jo tėvo žemė turėjo būti privaloma tvarka išpirkta valstybės (žr. šio sprendimo 18 punktą). Tada pareiškėjas buvo tinkamai informuotas apie galimus Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme numatytus atlyginimo jam būdus, bet atsisakė kuriuo nors iš jų pasinaudoti (žr. šio sprendimo 22, 23, 26–28 ir 34 punktus). Be to, 2012 m. iš dalies pakeitus Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymą, valdžios institucijos pareiškėją iškart apie tai informavo ir paprašė jo pareikšti pageidavimą dėl galimo atlyginimo būdo (žr. šio sprendimo 30–32 punktus). Be to, pareiškėjui atkakliai reikalaujant, 2013 m. valdžios institucijos dar kartą patikrino, ar nebuvo žemės, kuri galėtų būti jam gražinta natūra, ir vėl išvada nebuvo naudinga pareiškėjui (žr. šio sprendimo 35 ir 36 punktus).

86. Atsižvelgdamas į tai, Teismas daro išvadą, kad apskritai restitucijos procesas labiausiai užsitęsė dėl pareiškėjo elgesio. Todėl Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnis nebuvo pažeistas.

II. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

87. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prirėikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

88. Pareiškėjas reikalavo priteisti jam 648 000 LTL (apie 187 660 EUR) turtinės žalos atlyginimui, remdamasis savo individualiu vertinimu dėl negražintos žemės rinkos vertės. Savo skaičiavimuose pareiškėjas konkrečiai rėmėsi sklypo Nr. 171 rinkos verte, kuri Nekilnojamojo turto registro duomenimis siekė 162 000 LTL.

Pareiškėjas taip pat reikalavo priteisti 200 000 LTL (apytiksliai 57 000 EUR) neturtinei žalai, patirtai dėl neteisėtų valdžios institucijų veiksmų ir užsitęsusio restitucijos proceso, atlyginti.

89. Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjo reikalavimai dėl turtinės žalos buvo pagrįsti prielaidomis ir didžiąją dalimi spėlionėmis. Ji nesutiko su

pareiškėjo reikalavimais, pagrįstais negražintos žemės rinkos verte, tvirtindama, kad turtinė žala, jei tokia buvo, galėjo būti nustatyta tik užbaigus restitucijos procesą. Vyriausybė pažymėjo, kad pareiškėjas dar nebuvo pakeitęs savo pasirinkimo dėl Nuosavybės teisių atkūrimo įstatyme numatyto atlyginimo už valstybės išperkama žemę. Jis vis dar buvo pretendentas žemės sklypui Vilniaus mieste gauti.

Neturtinės žalos atžvilgiu Vyriausybė nurodė, kad reikalaujama suma buvo per didelė.

90. Teismas pažymi, kad šiuo atveju jis konstatavo Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimą ir mano, jog pareiškėjui nustatytu pažeidimu padaryta turtinė žala. Atsižvelgęs į valstybės įmonės Nekilnojamojo turto registro išrašą, pagal kurį sklypo Nr. 171 rinkos vertė 2001 m. buvo 162 000 LTL (46 900 EUR), taip pat į tai, kad Vyriausybė šios sumos neginčijo, Teismas mano, kad yra tinkama pareiškėjui priteisti 46 900 EUR turtinei žalai atlyginti.

91. Be to, Teismas mano, kad pareiškėjas neabejotinai patyrė nemalonumų ir nusivylimą dėl to, kad valdžios institucijos pažeidė jo nuosavybės teises. Tačiau jis mano, kad reikalaujama suma per didelė. Vertindamas teisingumo pagrindais, Teismas pareiškėjui priteisia 6 500 EUR neturtinei žalai atlyginti.

B. Išlaidos ir sąnaudos

92. Pareiškėjas taip pat prašė priteisti 893 LTL (255 EUR) už vertimo išlaidas ir 1 500 LTL (430 EUR) teisinio atstovavimo Teisme išlaidoms padengti.

93. Vyriausybė ginčijo kai kurias vertimo išlaidas, kaip nebūtinias.

94. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, išlaidos ir sąnaudos pareiškėjui priteisiamos tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos buvo išties patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas mano, kad pagrįsta pareiškėjui priteisti 575 EUR sumą bylinėjimosi Teisme išlaidoms padengti.

C. Palūkanos

95. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridodant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Įtraukia į bylos nagrinėjimą iš esmės* Vyriausybės prieštaravimus, kad pareiškėjo skundas pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį nesuderinamas

ratione materiae su Konvencijos nuostatomis ir pateiktas per anksti, ir juos atmeta.

2. *Skelbia* peticiją priimtina.
3. *Nusprendžia*, kad buvo pažeistas Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnis, nes valdžios institucijos nusprendė sklypą Nr. 171 suteikti M. P. ir už tai tinkamai nekompensavo;
4. *Nusprendžia*, kad kitų pareiškėjo skundų atžvilgiu Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnis nebuvo pažeistas.
5. *Nusprendžia*:
 - a) atsakovė valstybė per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi pareiškėjui sumokėti toliau nurodytas sumas:
 - i) 46 900 EUR (keturiasdešimt šešis tūkstančius devynis šimtus eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius turtinei žalai atlyginti;
 - i) 6 500 EUR (šešis tūkstančius penkis šimtus eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius neturtinei žalai atlyginti;
 - ii) 575 EUR (penkis šimtus septyniasdešimt penkis eurus) ir bet kokius pareiškėjui taikytinus mokesčius išlaidoms ir sąnaudoms atlyginti;
 - b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtų sumų turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.
6. *Atmeta* likusią pareiškėjo reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2015 m. lapkričio 24 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Françoise Elens-Passos
Kanclerė

András Sajó
Pirmininkas